

REIAL ACADEMIA CATALANA DE BELLES ARTS
DE SANT JORDI

LLIBERTAT I ARQUITECTURA

Discurs d'ingrés de l'Acadèmic Electe
Il.lm. Sr. JOSEP Mª FARGAS i FALP
Llegit a la Sala d'Actes de l'Acadèmia
el dia de 1996

Discurs de contestació de l'Acadèmic Numerari
Il.lm. Sr. LEOPOLDO GIL i NEBOT

BARCELONA
1996

9 / 10 9-

Excel·lentíssim senyor President
Il·lustríssims Acadèmics
Senyores i Senyors,

Vull començar agraint sincerament l'honor que m'han dispensat en designar-me membre d'aquesta Reial Acadèmia de Belles Arts de Sant Jordi i oferir-los la meva col·laboració més sincera i afectuosa.

Amb respecte per aquest LLOC, aquest ESPAI impregnat de records del passat, i intimidat pel present, centraré aquest discurs en els fets que he viscut, en la meva experiència acumulada durant els cinquanta anys de relació amb la professió, i també, en els records i vivències d'aquells arquitectes que he tingut la sort de conèixer, gaudir del seu tracte, així com dels que em van distingir amb la seva amistat.

Avui vinc a recordar la figura del meu antecessor, l'Il·lustre Acadèmic Josep Mª Ros Vila, que ho va ser des de 1943 fins a la seva mort el 22 d'agost de 1993.

Va néixer a Barcelona el 2 de novembre de 1899, va estudiar a l'Escola d'arquitectura de Barcelona, va obtenir el títol d'arquitecte el 19 d'octubre de 1924, i va ser premiat a l'Exposició Internacional de Barcelona de 1929.

La seva activitat com a arquitecte projectista ha quedat ben manifesta amb més de 1.400 obres, estudis i projectes. Destaca, entre ells, el projecte de "L'Hotel Sant Bernat", del Montseny. Amb aquesta obra va acreditar un profund coneixement de l'arquitectura rural catalana aplicada als corrents arquitectònics del moment.

Va ser Arquitecte Municipal de Cardedeu des de 1940 i Delegat de la Direcció General d'Urbanisme a les Comissions Comarcal i Provincial de Barcelona i Girona. Membre de la "Hermandad de Cautivos por España".

La seva dilatada trajectòria professional el va portar a ser, durant catorze anys (1940-1954), Degà del Col·legi d'Arquitectes de Catalunya i Balears.

Va escriure una biografia del seu amic i membre d'aquesta Acadèmia, el pintor Miquel Farré i Albages (1901-1979), Acadèmic de Numero d'aquesta Reial Acadèmia des de 1943.

Li van concedir la "Encomienda al Mérito Civil" amb el grau de "Comendador" l'any 1954.

Va treballar durant més de trenta anys a l'Escola d'Arquitectura de Barcelona, primer com a auxiliar interí, després com a auxiliar temporal i catedràtic numerari per oposició de "Projectes 1r." i finalment com a sots-director.

Les seves nombroses obres, tant arquitectòniques com artístiques, tot i que meritòries no són gaire conegudes, i no ho són per pròpia decisió. Així s'explica la poca documentació que tenim sobre la seva personalitat, tant acadèmica com col·legial i professional.

Per els alumnes de l'Escola i per els arquitectes en general, la seva personalitat, discreta i silenciosa estava vetllada de misteri.

Ajuda a comprendre aquesta forma de ser una entrevista publicada en el "Butlletí del Col·legi d'Arquitectes de Catalunya": *Josep Mª Ros Vila, els signes del silenci* amb una frase reveladora: "Els arquitectes hem de ser uns professionals que contribueixin al benestar, no protagonistes de pàgines de premsa ni de butlletins. No faig una crítica a ningú, però el "bombo y platillo" sempre l'he rebutjat radicalment".

Faig meves aquestes paraules en la seva totalitat en substituir-lo avui amb aquest acte.

LLIBERTAT I ARQUITECTURA

La llibertat és inherent a *la* creativitat,
i per tant, a l'arquitectura

J. M. F. F.

LLIBERTAT I ARQUITECTURA

CONDICIONANTS PROPIS DE L'ARQUITECTURA

L'arquitectura participa dels mateixos problemes que té l'obra d'art, però es transforma quan assumeix càrregues culturals i suporta els interessos dels que la promouen.

L'arquitecte ha d'acceptar la seva condició mediata, la seva instrumentalitat, i al mateix temps ser capaç d'injectar a la seva obra el seu alè i la seva personalitat cultural.(1).

L'arquitectura és un art útil. Hi ha condicions que són lliurement acceptades per l'arquitecte a fi de complir amb l'encàrrec. Aquestes limitacions, per altra banda, són necessàries per a reduir el ventall de solucions i així trobar la solució més adient. (2).

CONDICIONANTS PER LA PERSONA

Sempre m'han preocupat els temes relacionats amb la creativitat i les motivacions creadores de l'arquitecte (3). Avui crec que existeixen tres condicionants previs indispensables per a aconseguir l'arquitectura lliure.

La llibertat en la persona creativa, la llibertat d'escollir i la llibertat d'obrar.

La llibertat en la persona creativa

La creativitat és un conjunt de processos que, sota l'impuls de superació d'una insatisfacció inconscient i conscient, ens portaran a una realització. Realització innovadora, ja sigui per a l'individu o per a la societat que requereix una intuïció en la qual es barregin processos racionals i irracionals, un esperit lògic i una sensibilitat intuïtiva.

Perquè la persona creativa pugui afrontar tota mena de circumstàncies imprevistes i desestabilitzants ha de prendre consciència de les seves aptituds i aspiracions. Ha d'assumir les seves pròpies contradiccions i tenir confiança en la seva intuïció.

L'individu ha de ser curiós amb allò que l'envolta, abordar el món sense por i apreciar-lo en la permanent novetat. La seva disponibilitat, lligada a un jo fort i desitjós d'actuar, el porta no tan sols a adaptar-se, sinó també a superar la realitat. El seu esperit, a la vegada subversiu i constructiu, el projecta cap a l'aventura de la vida. Cada projecte és una aventura diferent.

Ser creatiu consisteix en, a partir de l'experiència del passat i la transformació del present poder projectar el futur. És també saber aprofitar els atzars, els avatars de l'existència per a innovar i modificar. La renovació permanent és voler ser nou respecte d'ahir i estar en constant evolució.

La llibertat d'escollir

A l'enfrontar-se amb un problema, qui es veu sotmès al caprici de les modes es troba atrapat per les circumstàncies i pel seu entorn, queda paralitzat per la seva emotivitat i el seu convencionalisme resignat i pasiu, és un ser dependent.

I al contrari, qui es preocupa d'explorar altres vies, es llibera dels convencionalismes alineants, conserva un esperit crític, sap interrogar-se i interrogar al seu entorn, avança amb lucidesa i s'escapa de tot allò que el faria un autòmat. Aquest, caracteritzat pel domini de si mateix i un esperit crític, combatiu, és un ser autònom.

No es pot tenir creativitat sense autonomia davant la realitat i les idees en curs. L'individu conscient de la seva autonomia és també conscient del seu lliure arbitri i pot, així, decidir lliurement qualsevol de les múltiples possibilitats que se li ofereixen simultàniament.

De tota manera no hi ha elecció que no impliqui dificultats, que provenen de les exigències de la realitat quotidiana. La llibertat d'una elecció conscient i voluntària exigeix una percepció intuïtiva i reflexiva d'una situació en perpètua evolució. Més tard, requereix la capacitat d'abordar la complexitat amb les seves dissonàncies. Conèixer les dificultats i decidir quines són acceptades o rebutjades són les condicions necessàries perquè l'elecció es verifiqui amb el major grau de llibertat.

La llibertat d'obrar

La reivindicació de la creativitat com a activitat alliberadora d'un món hipertecnocràtic i mecanitzat ha exhaltat els valors de l'espontaneïtat, provocant la confusió entre espontaneïtat i llibertat.

Hi ha persones que creuen que són lliures perquè són espontànies, i aleshores la espontaneïtat irreflexiva pot ser esclava dels impulsos més visceral. Aquesta llibertat és tan utòpica com la que es deriva d'un voluntarisme ineficaç i crispat.

En realitat, obrar d'una manera creativa implica un acte voluntari que mobilitza l'afectivitat. És un acte que consisteix a promoure el desig de superació. La creativitat és impulsada per un sentiment d'insatisfacció, d'alguna cosa incompleta, pel desig d'autorealització o d'autoactualització. Per tal de poder expressar-se exigeix una voluntat lliurement consentida i una llibertat d'acció.

L'aprenentatge de la creativitat comença per l'aprenentatge de la pròpia llibertat i per l'assumpció voluntària i responsable de la seva espontaneïtat.

Conseqüències d'un procés creatiu

Reflexions sobre l'exercici de la llibertat com un valor indispensable i necessari:

- No serem lliures si no dominem l'ofici.

En els meus inicis de l'exercici professional als anys 50, - quan el buit cultural i tecnològic era absolut, era necessari un procés d'autoformació, amb un elevat risc civil i penal en un moment en el qual les assegurances que ara coneixem no existien - havíem d'inventar sistemes i solucions, d'adequar els elements artesans a les formes del moviment modern. Estàvem i estem encara, els arquitectes, en "llibertat condicional". No es pot ser lliure en l'exercici de la professió si no es domina l'ofici, que és l'eina necessària i no suficient per al procés projectual. No podem ser esclaus de la nostra ignorància.

- L'arquitecte ha de ser lliure i respectuós amb la llibertat dels altres.

Si no exclou de la seva personalitat la prepotència, l'arrogància i el desig de transmetre la seva veritat als altres en una forma moderna de despotisme il·lustrat, amb pressions, coaccions per mitjans mediàtics, "capelletes", "grups", "escoles", "estils" etc... ell serà un esclau de si mateix i convertirà en esclaus tots els actors del procés arquitectònic.

- L'arquitecte ha de ser independent.

Si l'arquitecte domina l'ofici però és dependent de forces alienes al seu exercici professional, sotmès a pressions: econòmiques, polítiques, socials i personals. Si lluita per recuperar la llibertat, la seva possible bel·ligerància pot assolir actituds negatives com ara discriminacions partidistes o dogmatismes excloents. No serà lliure, encara que domini l'ofici. No exercirà lliurement la seva professió.

CONDICIONANTS POLÍTICS, SOCIALS I ECONÒMICS

Llibertat política - Llibertat en l'arquitectura

Així doncs, els conceptes que he esmentat abans no tenen possible aplicació si en el context polític i social no hi ha les mínimes condicions de llibertat perquè l'arquitecte pugui decidir quin estil, quins recursos o quines col.laboracions vol i pot utilitzar en cadascuna de les seves obres.

Això ens porta a donar un cop d'ull a la història recent i a relacionar la llibertat personal, la llibertat política i l'economia, concretament en l'arquitectura, en arquitectes que per diverses raons van lluitar contra la repressió del règim franquista, quan dificultava l'exercici de la seva professió.

Parlaré dels arquitectes catalans que crec que són més significatius pel que fa a aquesta qüestió:

En el període de 1930 al 1939

En el període de 1940 al 1955

En el període de 1955 al 1962

Josep Lluís Sert López

José Antonio Coderch de Sentmenat

Xavier Busquets i Sindreu

Tots tres arquitectes van ser independents per a assolir o rebutjar un encàrrec, van dominar l'ofici, van ser lliures de les pressions socials i personals i els tres van respectar la llibertat dels altres.

Període de La República, del 1931 fins a la fi de la Guerra Civil el 1939.

El 1931 es proclama la Segona República a Espanya, i Catalunya recupera l'Autonomia i el Govern de la Generalitat.

El GATCPAC (Grup d'Arquitectes i Tècnics Catalans per al Progrés de l'Arquitectura Contemporània) va promoure una revolució arquitectònica i social que bona part de les figures del moviment europeu plantejaven. La seva influència, sota la presidència de Lluís Companys en el Govern de la Generalitat, va ser molt important. Les propostes urbanístiques i arquitectòniques que plantejaven eren revolucionàries per a l'època. (4).

A l'inici de la Guerra Civil, amb " el fracàs de la rebel·lió militar a Barcelona es va iniciar una onada de violència a Catalunya contra els simpatitzants dels rebels. La dreta política, la burgesia, els industrials, els propietaris i el clergat van ser sotmesos a una persecució sagnant incontrolada". (5). Acabada la Guerra, l'any 1942 la "Dirección General de Arquitectura" va sancionar els arquitectes que havien col·laborat amb la República, entre ells els membres del GATCPAC. Aquestes sancions van ser indultades l'any 1966 i van recuperar els seus drets col·legials deu anys més tard. (6).

Per als arquitectes sancionats la Guerra Civil va durar quaranta anys.

En aquest enrarit context polític i social, l'arquitecte més representatiu i posteriorment de major prestigi internacional és.

Josep Lluís Sert

Va néixer a Barcelona l'1 de juliol de 1902. D'origen aristocràtic, va estudiar a l'Escola d'Arquitectura de Barcelona. Va obtenir el títol d'arquitecte l'any 1929. Es va traslladar a París per a treballar al taller de Le Corbusier i el 1930 va ser un dels membres fundadors del GATCPAC. Un any després, va assistir al IIIr. Congrés del CIAM a Brussel·les. Realitza, amb diversos col·laboradors, per encàrrec de l'Administració autonòmica les obres més significatives d'aquest període.

Durant la Guerra Civil va estar-se a Barcelona col·laborant amb l'Administració autonòmica en el Bàndol Republicà per això va ser sancionat, va haver d'exiliar-se als EUA i obtenir-ne la nacionalitat. El 1977, S & J.A. (Sert & Jackson Associates.) és nomenada "Oficina de l'any" per l'American Institute of Architects. Va ser degà de la Facultat de Harvard i autor de moltes de les obres més significatives del moviment modern als EUA.

Va tornar a Espanya en diverses ocasions per visitar els seus amics més íntims com Antoni Miró, Joan Prats i Llorenç Artigas. En una d'aquestes visites, i per mediació de Joan Prats, va conèixer José Antonio Coderch, amb qui va iniciar una llarga i profunda amistat.

Les seves obres a Espanya, en aquell moment, no va poder-les signar perquè com a arquitecte espanyol estava sancionat i com a arquitecte estranger no podia exercir en territori espanyol.(7).

El mateix dia de la inauguració d'una d'aquestes obres, la de La Porta Catalana, vaig tenir ocasió de presentar Josep Lluís Sert a Josep M^a. Culler, en aquells temps Conseller d'Obres Públiques i Política Territorial de la Generalitat i que tenia un gran interès per mantenir una conversa amb ell. En el transcurs de l'entrevista el Conseller va oferir a Sert un important encàrrec urbanístic, que finalment va rebutjar, perquè considerava que fer tres o quatre desplaçaments a l'any des dels EUA a Catalunya era molt pesat per a la seva edat. Al sortir Sert em va dir que no havia acceptat l'encàrrec perquè el Govern de la Generalitat de Convergència Democràtica de Catalunya era de dretes, com la Lliga, tot i que deien tenir un model polític semblant a la social-democràcia "a la sueca". Ell, com a home d'esquerres, sempre havia votat Esquerra Republicana a Catalunya i votava els demòcrates als EUA.

L'endemà de la inauguració de la Porta Catalana Sert va a visitar José Antonio Coderch a L'Espolla. Van parlar de filosofia i religió, i concretament de les teories exposades per Teilhard de Chardin en la seva obra "EL FENÓMENO HUMANO", del qual eren grans admiradors. És el primer cop que vaig tenir coneixement de l'interès de Josep Lluís Sert per la religió, la qual cosa no va deixar de sorprendre'm. Mesos després Josep Lluís Sert moria envoltat dels seus familiars, amics i col.laboradors, a qui va demanar una reproducció del Crist de Cimabue i del tapís de la Creació de la Catedral de Girona, per acompanyar-lo en el seu traspàs.

És trist i perjudicial per a la professió que un arquitecte com Josep Lluís Sert, que se sentia català, demòcrata i profundament cristià; i que hagués pogut ser un mestre extraordinari i únic per a tots els arquitectes de les generacions posteriors a la Guerra, hagués d'exiliar-se en un país lliure per a poder exercir lliurement la seva professió.

Període des de la fi de la Guerra Civil, del 1939 fins 1953.

Període de repressió i manca total de llibertats polítiques, durant el qual el règim franquista, l'Administració i la burgesia catalana identificaven l'arquitectura moderna amb el procés revolucionari de la Guerra Civil. L'Administració franquista i la burgesia catalana consideraven que l'arquitectura moderna era subversiva, contrària al règim, als seus interessos, i que a Catalunya era pròpia d'arquitectes "rojos separatistas".

S'inicia la primera generació de "post-guerra" que, sense manifestos, amb enormes sacrificis econòmics i personals, va crear les condicions necessàries a fi que l'arquitectura espanyola recuperés el fil d'unió trencat durant la Guerra amb els corrents arquitectònics moderns, però desproveït de referències passades i sense mirar enrere.

És curiós que aquesta actitud d'oposició i de rebel·lia envers les consignes oficials i burgeses de rebuig a l'arquitectura moderna es produís per part d'arquitectes que en l'àmbit polític eren afins, en major o menor grau, al règim franquista i a la burgesia. En qualsevol cas, aquest fet no els impedia veure amb claredat que l'arquitectura neoclàssica o neoimperial no tenia futur. (8).

Durant aquest període l'estil en què es construïen la majoria de les obres oficials i privades era renaixentista, d'arrels clàssiques italianes amb influències franceses, angleses i nord-americanes, fidels al noucentisme.

Amb ocasió de la celebració a Barcelona de la V^{ena}. Assemblea Nacional d'Arquitectes l'any 1949 l'arquitecte italià Gio Ponti i el suís Alberto Sartoris van descobrir les obres de l'arquitecte José Antonio Coderch de Sentmenat i li van prometre suport i reconeixement internacional.

José Antonio Coderch de Sentmenat

Va néixer a Barcelona el 25 de novembre de 1913, també en el si d'una família aristocràtica i va cursar estudis a l'Escola d'Arquitectura de Barcelona, interromputs per l'inici de la Guerra Civil, en la qual lluita en el bàndol nacional contra la República. Va obtenir el títol d'arquitecte el 2 de novembre de 1940. Va ocupar càrrecs en organismes oficials a Madrid els dos anys següents a la "Dirección General de Arquitectura". Es trasllada a viure a Barcelona i exerceix durant un temps com a arquitecte de l'Administració, fins que el 1945 decideix dedicar-se exclusivament a l'arquitectura com a professió lliberal.

A l'inici de la seva carrera professional, va partir de les preexistències de l'arquitectura tradicional, depurada de folklorismes, però conscient que era una arquitectura que havia arribat a la fi. Va buscar anguniosament una manera de viure que reinterpretés els valors essencials de l'home: la intimitat, l'ètica i la decència en el món que l'envoltava, buscava també la unió de l'home amb la natura.

L'any 1951 va rebre el 1r. premi de la IX^{ena} Triennial de Milà per la realització del Pavelló Espanyol. Aquest èxit, que va ser aprofitat pel règim franquista per fer-se autopropaganda a nivell internacional, va permetre als arquitectes moderns del país exercir davant de l'Administració amb un grau més d'atreviment, ja que les autoritats, amb una certa permisibilitat, creien poder millorar la imatge internacional d'Espanya.

Posteriorment va ser invitat a participar en la constitució del grup R de Barcelona el 1952. Aquest grup intentarà refer l'aventura del GATCPAC. (9).

Després de la primera exposició del grup R a les Galeries Laietanes l'any 1952, en la qual Coderch aportava el conjunt més important d'obres realitzades, va separar se'n sense raons fonamentades. Per uns, perquè el seu esperit elitista i la seva ànsia aristocràtica per a sobresortir no li permetien barrejar-se amb altres arquitectes; per ell, perquè estava en desacord amb l'exhibicionisme incipient d'alguns dels seus membres; però en la meua opinió, perquè el seu desig de llibertat li impedia pertànyer a cap grup que tingués intencions polítiques subversives o "capelletes" que, amb pressions mediàtiques, "orientés" l'activitat professional d'altres arquitectes o fos simplement una forma de captació de clients.

La seva obra va oscil·lar entre la serenitat i l'exaltació, com un reflexe de la seva personalitat, buscant amb audàcia l'equilibri entre totes dues. El seu estil és difícilment classificable: Sembla anar constantment d'un hiperacionalisme a un plasticisme orgànic, sempre impregnat d'un personalisme d'arrel existencial i d'un empirisme metodològic.

Va ser Acadèmic d'aquesta Reial Acadèmia de Belles Arts de Sant Jordi. El seu discurs d'ingrés "Espiritualidad de la Arquitectura" és una manifestació de la seva llibertat moral (10) que va orientar la seva vida i va inspirar les seves obres.

L'any 1956 va guanyar el concurs per a l'edifici del Banc Comercial Transatlàntic a Barcelona. Durant la seva explicació al Consell d'Administració del Banc li van fer una observació que Coderch va considerar improcedent. Quan en Coderch m'explicava que la discussió havia acabat malament perquè no va voler cedir a les pressions contràries al seu criteri, li vaig dir: "Se ha perdido una obra de Coderch en el mejor emplazamiento de Barcelona". Amb un llenguatge col·loquial "em va enviar ràpidament a fer companyia als membres del Consell", vàrem acabar rient i tan amics.

José Antonio Coderch va ser un home lliure en una època sense llibertats. (11).

Període del 1953 fins al 1962.

Acabada la Segona Guerra Mundial Franco decideix apropar-se als vencedors, els aliats el forcen, després d'un període d'aïllament, a un cert grau de liberalització.(12).

Mentrestant, en el món arquitectònic, des de la força imparable dels fets consumats, un reduït grup d'arquitectes anava creant les condicions necessàries perquè l'arquitectura espanyola recuperés una visió lògica, al marge de plantejaments polítics. S'inicia un període de permisibilitat institucional per a l'arquitectura i l'art en general.

En aquest context polític l'arquitecte més significatiu és

Xavier Busquets i Sindreu

Va néixer a Barcelona el 3 de desembre de 1917. Era un jove poc disciplinat, amb un gran sentit de la independència i de l'aventura. Això el va portar a ser aviador combatent a la "división azul" (1941-1943), com una forma més de lluitar en el bàndol Nacional.

Va passar per l'Escola d'Arquitectura amb celeritat, fent honor a la seva condició d'aviador de la Luftwaffe, i sense perill de contaminar-se amb l'arquitectura clàssica i monumental que s'hi ensenyava en els anys 40. (13). Va obtenir el títol d'arquitecte el 31 de desembre de 1947.

Acabada la carrera va anar a l'estranger a aprendre l'ofici i va guanyar, posteriorment, els dos concursos convocats els anys 1958 i 1959 per a la construcció de la seu del Col·legi Oficial d'Arquitectes de Catalunya i Balears. Busquets va aconseguir, guanyant-los, que l'arquitectura moderna fos acceptada per una institució pública com el COACB i també, i molt més important, que Picasso col·laborés en el projecte fent els esgrafiats interiors i exteriors de l'edifici.

Aquest fet, que ara ens pot semblar fàcil, mereix una especial atenció, perquè Picasso va ser "compañero de viaje" dels comunistes i, per tant, era considerat pel règim franquista com a "persona non grata". També per la gran controvèrsia que es va crear a nivell local sobre si era adient o no construir un edifici d'indubtables tendències modernes davant de la Catedral de Barcelona.

De la justícia dels seus dos primers premis en podem estar ben segurs perquè els membres del jurat eren arquitectes de reconegut prestigi internacional com Gio Ponti i Van der Broek, en una primera convocatòria, i Alfred Roth que s'hi va afegir en una segona.

A més d'estudiar en profunditat tots els temes relacionats amb l'encàrrec, Busquets va tenir l'encert d'estudiar amb deteniment quines eren les preferències dels membres del jurat. D'això en tinc coneixements per les converses que vaig tenir amb el ceramista Antoni Cumella, amic d'Alfred Roth.

L'amic Cumella, consultat per Busquets, li va suggerir fer un estudi d'un revestiment de gres hexagonal per a les façanes, a fi de captar el vot del nou membre del jurat Alfred Roth, el qual tenia una especial devoció per aquestes formes. Una prova que corrobora les preferències d'Alfred Roth és que el tercer premi va ser concedit a uns joves arquitectes que van presentar un projecte amb un prisma de planta hexagonal.

La implicació de Picasso en el projecte va ser gràcies a les magnífiques arts persuasives de Busquets, i li van encarregar els murals. D'aquesta manera va deixar de banda la col.laboració amb Cumella. S'ha de destacar que aquest en cap moment es va sentir ofès o dolgut per la decisió i, ben al contrari, coneixedor de la importància d'aquesta col.laboració i del que significaria per a Barcelona i per a Catalunya, se'n va mantenir al marge. Busquets va aconseguir per a Barcelona i per al COACB l'única col.laboració del pintor en la seva plena maduresa artística. (14).

Va obrir el camí a altres arquitectes per a projectar segons els gustos internacionals i el règim, davant la bona acollida dels crítics i especialistes estrangers pels treballs apareguts, si va identificar plenament. Era un fet el començament de l'obertura del règim. (15). Va convertir-se en un dels impulsors de l'arquitectura moderna en l'àmbit de l'obra pública.

Busquets era gelós de la seva independència fins i tot en la seva vida privada. No estava disposat a renunciar a la seva llibertat.

Busquets va ser un home socialment i políticament lliure en una època sense llibertats.

INICI DE LES LLIBERTATS I FUTUR DE L'ARQUITECTURA

Amb la mort del general Franco arriba la democràcia i com a conseqüència la llibertat projectual ⁽¹⁶⁾. Entrem en un període d'eclecticisme ⁽¹⁷⁾ fins al dia d'avui. Durant el període franquista, tot i la permisibilitat consentida que pogués haver-hi, no erem lliures perquè estàvem lluitant per a aconseguir la llibertat de fer i de ser.

En el futur l'arquitectura haurà d'atendre les mateixes necessitats que en el passat, això és difícil que canviï. Però els arquitectes estan obligats a viure en el seu temps i a desenvolupar les seves possibilitats, que són les derivades dels avenços científics, tecnològics, d'ordre social, intel·lectual i artístic. Els arquitectes hauran d'integrar tots aquests coneixements en les seves obres.

Conviuran moltes maneres d'entendre l'arquitectura, algunes prevaldran sobre les altres i es produirà un procés de selecció natural. Els "ismes" i modes seran una cosa del passat, l'única constant serà el canvi per a un món més flexible.

Al marge de totes aquestes especulacions, el que sí que podem afirmar és que si les condicions polítiques internacionals i nacionals permeten l'increment de les llibertats individuals i col·lectives, el resultat formal arquitectònic s'haurà d'adaptar a la nova situació i, s'accentuarà més la llibertat creativa.

L'arquitecte haurà de tenir en compte que no hi ha dos LLOCS iguals i que cadascun té diferents contextos geogràfics, històrics, socials, econòmics i culturals, i per tant cada edifici ha d'adequar-se a un espai i a un temps humans diferents. L'arquitectura ha de ser adaptable a canvis futurs i respectuosa amb l'entorn i la natura. L'arquitecte, si no compleix aquestes premisses, no realitzarà una obra del seu temps i el resultat serà intranscendent, encara que sigui lliure tots els seus esforços seran estèrils i la seva llibertat inútil.

En resum, l'arquitecte haurà de facilitar un espai lliure per a un home lliure en un món amb llibertats.

Molt agraït per la seva atenció, moltes gràcies.

NOTES

(1). A més a més de les limitacions dels estudis de mercat, hi ha una gran quantitat de normes, ordenances, etc.. d'obligat compliment per a projectar i construir un edifici. El marge de l'arquitecte és cada cop més reduït, sobretot si tenim en compte que algunes d'aquestes normes limiten aspectes purament de criteri o de composició.

(2). "La creatividad para que sea algo humano, y nosotros no somos más que hombres, ha de estar dentro de un corsé". José Antonio Coderch, *Conversaciones*.

(3). L'any 1975, amb ocasió del XIIè congrés de la UIA de Madrid, el ponent general va sol·licitar a diferents arquitectes de tot el món, entre ells J.Mª Fargas, la redacció d'uns escrits sobre el seu mètode projectual. Aquests escrits van ser publicats en el volum III titulat "*Así Proyecto*".

(4). Els arquitectes més actius i fidels representants de l'estil d'arquitectura contemporània i més compromesos políticament són: Josep Lluís Sert, J. Torres Clavé, Rodríguez Arias i Sixto Illescas. Les obres més importants d'aquest període són: l'Hospital Antituberculós, La Casa Bloc i el Pavelló de la República de l'Exposició Internacional de París.

(5). En el llibre de Borja de Riquer *L'últim Cambó (1936-1947), la dreta catalanista davant la Guerra Civil i el franquisme*, es descriu amb claredat "sense oblitats porucs ni apassionaments esbiaixats" l'actitud de les classes polítiques de dreta (Cambó i la Lliga Catalana) i de la burgesia benestant contra la República i el Govern Autònom. "El fracàs de la rebel·lió militar dels dies 19 i 20 de juliol provocà una autèntica ruptura social i política a Catalunya. Com a resposta a l'aixecament, i afavorit per la crisi i el desbordament de les institucions republicanes, s'inicià un procés revolucionari, sense cap orientació ni direcció política global, que comportarà no sols expropiacions i col·lectivitzacions de propietats, sinó també una onada de violència incontrolada envers els sospitosos de simpatitzar amb els rebels; començà llavors una sagnant persecució classista de membres del clergat, de polítics de dreta, especialment carlins i de la Lliga i, en general de propietaris i homes de negocis. De fet, semblava que hom volgués fer desaparèixer físicament i políticament tant la burgesia catalana com l'Església catòlica".

"L'estudi de Josep M. Solé i Joan Villarroya ha pogut identificar com a membres de la Lliga un mínim de 383 persones d'entre les 8.360 assassinades a Catalunya durant la Guerra... el nombre de fugitius va ser d'uns 16.000... la xifra de gairebé 2.500 assassinats, entre capellans i membres dels ordes religiosos."

L'activitat del GATCPAC a l'inici de la Guerra Civil queda reflectida en els núm. 23 i 24 corresponents al 3r. i 4t. trimestre de 1936 de la revista - A.C. -, en la qual es manifesta:

"Convencidos, opinamos que se acerca para nuestra profesión un periodo de grandes actividades, especialmente para la arquitectura orientada en el sentido racionalista que siempre hemos defendido desde las páginas de A.C. y que continuaremos defendiendo con el mismo espíritu, aunque con una diferencia esencial. La lucha firme y decidida que hemos sostenido desde la formación de nuestro grupo contra todo lo establecido en arquitectura, contra la arquitectura académica, fósil, podrida a que había conducido el falso concepto profesional de muchos arquitectos, se convertirá, desde este momento, en una estrecha colaboración con el Sindicato de Arquitectos de Cataluña, cuya orientación compartimos con todo entusiasmo".

"Desde nuestra agrupación, puramente cultural, nos limitaremos ahora a abogar por el triunfo del racionalismo en nuestra profesión y para una depuración general y severa de la arquitectura de nuestros tiempos, convencidos de que ésta es la mejor forma de servir a la formación cultural del pueblo".

"Desde el sindicato de Arquitectos, pues, hay una enorme labor a realizar: La distribución racional del trabajo, procurando que cada arquitecto ocupe el lugar que le corresponde por su preparación profesional y su especialización, y no como consecuencia de influencias y amistades o recomendaciones".

"Abogamos pues, por una intervención decidida del Sindicato de Arquitectos en todos los problemas del momento actual. En el control de las casas constructoras y en la futura orientación de dicho control. En la municipalización de la vivienda y la colectivización del ramo de la construcción. En los planes de obras a realizar. En la orientación de la enseñanza. En la conservación de monumentos históricos. Y, en todos absolutamente en todos cuantos problemas afecten a nuestra profesión."

"Tenemos el convencimiento absoluto de que la renovación esencial de nuestra profesión, que piensa llevarse a cabo desde el Sindicato, representa un punto culminante y decisivo para acabar de una vez con la arquitectura colonial de nuestro país".

(6). La sanció era de "suspensió total en el exercici públic de la professió en todo el territorio Nacional, sus posesiones y Protectorado. Orden del 9 de julio de 1942."

Aquestes sancions, per responsabilitat de tipus polític van ser posteriorment indultades pel Decret de 10 de novembre de 1966. Després de la mort del general Franco el 1975, la Junta de Govern d'Arquitectes de Catalunya i Balears va resoldre el 28 de gener de 1976 reconèixer que des de la data de l'Amnistia, "no ha existido en este Colegio Oficial de Arquitectos impedimento alguno para la colegiación y por tanto para el desempeño normal de su profesión a los arquitectos afectados por aquellas sanciones y ...también se reconoció que podían obtener los beneficios de la Hermandad Nacional de Previsión Social de Arquitectos Superiores."

(7). Les més importants a Espanya d'aquest període són: El 1955 l'estudi per al pintor Joan Miró a Palma de Mallorca, el projecte de la Fundació Miró a Barcelona el 1972-73 i els habitatges de Les Escalles Parc a Barcelona (el projecte és modificat sense la seva aprovació) i, finalment, el 1976 fa els primers estudis per a la Porta Catalana de l'Àrea Fronterera de la Jonquera a l'Autopista del Mediterrani (direcció de Josep Mª Fargas), inaugurada el 25 de juliol de 1981.

(8). Altres arquitectes en circumstàncies semblants a les de José Antonio Coderch, eren Pratmarsó, Terrades i Soteras.

(9). "Imitava la seva estratègia aglutinadora en la seva voluntat de promoure la innovació entre els estudiants d'arquitectura i en els seus plantejaments per tal de relacionar l'arquitectura amb els problemes de les infraestructures polítiques, socials i econòmiques. GATCPAC i Grup R coincideixen en la voluntat de promocionar els nous materials i els industrials més avançats en el món de la construcció".

(10). Diccionari Larousse: "La libertad moral es una experiencia humana que resiste a cualquier argumento que intente destruirla. Aparece claramente en la toma de posición moral de la persona frente a sí misma. En el orden moral, sería más exacto afirmar que el don inicial de la libertad se convierte en un ideal que hay que conquistar progresivamente. El conocimiento propio y la rectitud de nuestro querer espiritualizan y liberan nuestras decisiones, en lucha constante contra el conflicto, la división y la ambigüedad de nuestra condición humana".

(11). El diumenge 13 de març de 1988 va aparèixer a *La Vanguardia* un article sobre José Antonio Coderch amb el títol "Un hombre libre en una época sin libertades", de Emili Donato.

(12). Es produeix el reconeixement internacional d'Espanya, se signen el Concordat amb la Santa Seu i els acords Hispano - Nord-americans del 1953, dintre de la política de contenció dels països de l'Est. Durant aquest període la renda per càpita a Espanya era d'aproximadament 24.000 PTA. (pessetes constants de l'any 1.970), el procés d'industrialització dintre de l'economia autàrquica era artesanal.

(13). Amb la incorporació a l'Escola d'Arquitectura de Leopoldo Gil Nebot (membre d'aquesta Reial Acadèmia) com a professor de Projectes III (1948-1949) i, d'Esteve Terrades Via a la càtedra de Projectes V els alumnes van poder fer projectes d'arquitectura moderna, sota la mirada recelosa dels professors i catedràtics de tendències academicistes i clàssiques.

(14). Discurs d'ingrés a la Reial Acadèmia de Belles Arts de Sant Jordi de l'Acadèmic Electe Il.lm. Sr. Xavier Busquets i Sindreu.

(15). L'any 1951 es va crear el Ministerio de la Vivienda. Es van regular mitjançant diverses lleis els avantatges fiscals i econòmics dels habitatges protegits, bonificables, etc... Això va permetre l'expansió de la indústria de la construcció i l'eliminació d'elements ornamentals i clàssics per tal de reduir costos.

Aquest mateix any és nomenat Ministro de Educación el catedràtic d'universitat D. Joaquín Ruíz Jiménez, un demòcrata cristià que va passar del franquisme militant al progressisme polític. Va convocar concursos d'arquitectura per a la construcció de

facultats universitats i escoles per a tota Espanya i tots els projectes guanyadors van ser d'estil modern. Ruíz Jiménez va donar un impuls institucional a l'arquitectura moderna que els arquitectes no li han agraït encara i que va facilitar l'acceptació del règim, del gran públic i de la burgesia.

A partir dels anys 60 i, amb una renda per càpita a Espanya aproximadament de 33.000 PTA. (pessetes constants de l'any 1.970), potser van venir períodes menys creatius. L'experimentació va deixar de ser furiosa i va cedir el seu lloc, amb freqüència, al mimetisme i manierisme, més o menys avorrit. En tot cas seria necessari separar sempre la tasca dels escassos i autèntics mestres que l'arquitectura espanyola va produir fins aquest moment.

"El Plan Nacional de Estabilización" del 1959, va ser definitiu per a l'abandonament del model autàrquic i la vinculació de les finances de l'Estat a les internacionals. Es van dictar normes per a regular la intervenció estrangera i les importacions protegides van quedar alliberades cosa que, juntament amb el "Plan de Desarrollo" del 1962 va fer dinamitzar les empreses. La renda per càpita en aquests anys va augmentar significativament i va arribar a les 50.000 PTA. (en pessetes constants de l'any 1970), que afegint-hi el desenvolupament del turisme, va crear el context necessari per a la introducció i acceptació per part del públic, la burgesia i l'Administració de l'arquitectura moderna.

(16). Els estils arquitectònics més significatius des de 1930 fins ara són:

- Construccionisme
- Plasticisme
- Plasticisme geomètric
- Neoplasticisme
- Purisme
- Plasticisme orgànic: Arquitectura orgànica i Arquitectura expressionista
- Manierisme - Acadèmic modern.
- Formalisme
- Historicismes
- Futuristes
- Postmoderns
- High Tech
- Desconstructivista
- Eclecticistes

(17) Els primers arquitectes eclèctics, no compromesos políticament amb cap bàndol (Republicà o Franquista), que van fer arquitectura moderna simultàniament amb l'arquitectura renaixentista, segons les característiques de l'encàrrec, abans i després de la Guerra Civil són J. Duran Reynals i F. Mitjans, membre d'honor d'aquesta Reial Acadèmia.

Bibliografia Acadèmic Il.lm. Sr. Josep Mª Ros Vila

- *Necrològica de Josep Mª Ros Vila (1899-1993)* escrita per l'Il.lustríssim Sr. Leopold Gil Nebot.
- *Expedient del Col.legi d'Arquitectes de Catalunya.*
- *Expedient de la Escola d'Arquitectes de Barcelona.*
- *Diccionari Ràfols*
- *Quaderns d'Arquitectura* núm. 8 de desembre de 1947
- *Quaderns d'Arquitectura* núm. 18 de juny de 1954

Bibliografia Discurs Llibertat i Arquitectura

- *Quaderns d'Arquitectura* núm. 145 de març - abril de 1981
- *Quaderns d'Arquitectura* núm. 150
- *Espiritualidad de la Arquitectura.* Discurs d'ingrés de l'Acadèmic electe Il.lm. Sr. José Antonio Coderch de Sentmenat.
- *Els esgrafiats de Picasso en el Col.legi d'Arquitectes de Barcelona.* Discurs d'ingrés de l'Acadèmic electe Il.lm. Sr. Xavier Busquets i Sindreu.
- *Edificio de viviendas en la Barceloneta, 1951-1955 (José Antonio Coderch y Manuel Valls.* Antonio Armesto
- *Guía de Arquitectura Barcelona, 1929-1994.* Antonio González y Raquel Lacuesta.
- *Registre d'Arquitectura moderna a Catalunya, 1925-1965.* COAC - UIA Barcelona 1996.
- *Estadísticas históricas de España en los Siglos XIX y XX.* Albert Carreras.
- *L'art català contemporani.* Alexandre Cirici. Edicions 62. Barcelona.
- *Los 90 Ministros de Franco.* Equipo Mundo. DOPESA.
- *Grup R.* Editorial Gustavo Gili. 1994.
- *Els deu anys del Grup R d'arquitectura.* Antoni de Moragas i Gallissà.
- *Guía de la Arquitectura de España, 1929-1996.* Xavier Güell i Carles Flores. Fundació Caixa d'Arquitectes.
- *L'últim Cambó (1936-1947), la dreta catalanista davant la Guerra Civil i el franquisme.* Borja de Riquer. Eumo editorial.
- *Josep Lluís Sert.* Jaume Freixa. Editorial Gustavo Gili.
- *Coderch de Sentmenat. Conversaciones.* Enric Soria Badia. Editorial Blume.
- *Coderch, 1913-1984.* Editorial Gustavo Gili.
- *Así Proyectan.* XII Congrés Mundial de la UIA.